

פְּרִשְׁת שְׁמוֹת

דְּרָשׁוֹת

תקון חטאי הלשון – תנאי למתן תורה

ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה (א, א)

מבנה חמש שמות

חמש שמות פותח בִּירִידָה למצרים ובתחלת השעבוד, כשבפרשה הבאה מופיעות כבר שבע מתוך עשר המכות, ובפרשת בא עוד שלוש. בני ישראל יוצאים ממצרים, ובפרשת בשלח זוכים לנס קריעת ים סוף. שתי הפרשיות שאחרי כן, יתרו ומשפטים, עוסקות במתן תורה. לאחריהן חמש פרשיות העוסקות בתרומת המשכן והקמתו.

מתוך המבנה הזה עולה, שמתן תורה והקמת המשכן קשורים ליציאת מצרים ומשלימות אותה. הדבר טעון באור: מה השיכות ביניהן ליציאת מצרים?

חמש שמות פותח עם אות ו' החבור: "ואלה שמות", הוי אומר שהוא המשך לחמש בראשית שלפניו. גם כאן יש להבין, מה מונח בהמשכיות הזאת?

נקודה נוספת הטעונה באור: מדיע התורה, בתחלת פרשת שמות, חוזרת ומונה את שמות בני ישראל, אחרי שהם כבר נמנו בסוף חמש בראשית?

כותב הרמב"ן בהקדמתו לחמש שמות:

"השלים הכתוב ספר בראשית שהוא 'ספר היצירה' בחדוש העולם ויצירת כל נוצר, ובמקרי האבות שהם כענין יצירה לזרעם, מפני שכל מקריהם ציורי דברים לרמז ולהודיע כל עתיד לבא להם. ואחרי שהשלים היצירה התחיל ספר אחר כענין המעשה הבא מן הרמזים ההם".

הרמב"ן מבאר שספר בראשית הוא "מעשה אבות", וספר שמות הוא "סימן לבנים". לדגמא: בספר בראשית הקב"ה נגלה אל אברהם אבינו בברית בין הבתרים, ואמר לו (בראשית טו, יג): "ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדים וענו אתם ארבע מאות שנה", זה ה"מעשה אבות". ה"סימן לבנים" היא פרשת שמות. זהו שאמר הרמב"ן ש"מקרי האבות - הם היצירה לזרעם. "מפני שכל מקריהם ציורי דברים לרמז ולהודיע כל עתיד לבא להם".

ממשיך הרמב"ן: "ונתיחד ספר 'ואלה שמות' כענין הגלות הראשון הנגזר בפרוש, ובגאולה ממנו. לכן חזר והתחיל בשמות יורדי מצרים ומספרם, אף על פי שכבר נכתב זה, בעבור כי ירידתם שם הוא ראשית הגלות, כי מאז הוחל".

כלומר, התורה מנתה את שמות בני ישראל פעמים: פעם אחת בספר בראשית ב"מעשה אבות", ושוב בספר שמות ב"סימן לבנים".

אלא, שעדין נשאלת השאלה: גלות מצרים, ה"סימן לבנים", הסתיימה בפרשת בשלח, בעת שבני ישראל יצאו ממצרים. החמש היה צריך אפוא להסתיים כאן, ביציאה ממצרים. מה פשר כל הפרשות הנוספות, העוסקות במתן תורה ובמלאכת המשכן?

על זה ממשיך הרמב"ן: "והנה הגלות איננו נשלם עד יום שובם אל מקומם ואל מעלת אבותם ישובו. וכשיצאו ממצרים, אף על פי שיצאו מבית עבדים - עדין יחשבו גולים, כי היו בארץ לא להם, נבוכים במדבר, וכשבאו אל הר סיני ועשו המשכן, ושב הקדוש ברוך הוא והשרה שכונתו ביניהם - אז שבו אל מעלות אבותם, שהיה סוד אלה עלי אהליהם והם המרפבה, ואז נחשבו גאולים ולכן נשלם הספר הזה בהשלימו ענין המשכן ובהיות כבוד ה' מלא אותו תמיד".

רק עם הקמת המשכן והשראת השכינה, שבנו לנקדת ההתחלה, ל"מעשה אבות", להשראת השכינה שהיתה שרויה באהליו של אברהם אבינו.

התמיהות על הירידה למצרים

שמעתי מהרב ברוך רוזנבלום שליט"א: בתפלותינו בחדשים אנו אומרים:
 "ומפני חטאינו גלינו מארצנו", כלומר הגלות הגיעה בגלל החטאים שלנו.

שואל האדמו"ר מסלונים בספרו "נתיבות שלום": הרי הקב"ה הראה לאברהם
 אבינו בבית בין הבתרים שעם ישראל ירד למצרים לארבע מאות שנה, לפני
 שהייתה בכלל ההגדה של העם היהודי. לא היה שום חטא. על מה, אם כן, ירדו
 לגלות? בשלמא אם כבר היה כהן עם והיו עוונות, היה צריך לכפר על העוונות.
 לכן ירדו למצרים, לגלות, כדי לכפר על העוונות. אבל אם אין עוד עם, אין עוון -
 גלות למה? מה מונח בזה?

שאלה נוספת שמוביאת שם: הרי בני ישראל ירדו למצרים בשבעים נפש,
 צדיקים קדושים וטהורים, ויצאו משם ששים רבוא, משקעים במ"ט שערי טמאה.
 בשביל זה היו צריכים לרדת למצרים?

שאלה נוספת ששואלים: כשאברהם אבינו שומע שהולכים להפך את סדום,
 הוא מנסה שוב ושוב להציל אותם: אולי יש חמשים? אולי ארבעים? אולי
 שלושים? אם אי אפשר להציל חמש ערים, אולי לפחות עיר אחת.

והנה כאן, בבית בין הבתרים, אברהם אבינו שומע שבני עומדים לרדת
 למצרים ולעבר שם ענניים קשים: "ועבדו ונענו אתם ארבע מאות שנה". מדוע
 הוא לא מתעורר ולא מתפלל: 'רבנו של עולם! בטל את הגזרה'?

הוא שומע שהם הולכים לסבל ארבע מאות שנה - ולא מבקש כלום!
 הוא שומע שהם עתידים לעבר ארבעה גליות, שנרמזו לו בבית בין הבתרים -
 ולא מבקש דבר!

על מי הוא כן מבקש? על סדום! על אנשים משחתים! היתכן כדבר הזה?
 האלשיך הקדוש מעצים את השאלה וכותב: "ראוי לכל איש חכם לדרש ולתור
 בחקמה, על מה עשה ה' ככה לקדושים אשר בארץ המה, יעקב וכל הנפש הבאה
 מצרימה, לתת תחת סבלות מצרים את בנייהם ובני בנייהם מאתים ועשר שנים,
 בחמר ובבלבנים ובכל עבודה קשה? מה פשעם ומה חטאתם? והלא הקב"ה לא
 חשוד חלילה שיעשה דינא בלא דינא!"

והוא מציין: "וזה ודאי, שגזרה חכמתו יתברך שירדו ישראל למצרים לצרף זכוף, שהרי אמרו חז"ל שהיה עתיד יעקב אבינו לירד למצרים בשלשלאות של ברזל, שנאמר במדרש (בראשית רבה פו, ב): רבי ברכיה בשם רבי יהודה בר סימון אמר: משל לפרה שהיו מושכין אותה למקולין, ולא היתה נמשכת. מה עשו לה? משכו את בנה לפניו והיתה מהלכת אחריו על פרחיה שלא בטובתה. כך היה יעקב אבינו ראוי לירד למצרים בשלשלאות ובקולריו. אמר הקדוש ברוך הוא: בני בכורי ואני מורידו בבזיון, ואם לתן בלבם של פרעה איני מורידו פומבי, אלא הריני מושך את בנו לפניו, והוא יורד אחריו על פרחו שלא בטובתו, והוריד את השכינה למצרים עמו".

בשלשלת הפסוקים האחרונים של פרשת שמות משה רבנו שואל את הקב"ה (שמות ה, כב): "ה', למה הרעתה לעם הזה, למה זה שלחתני". במדרש (שמות רבה ה, כב) מופיעה הרחבה לשאלה של משה רבנו: "אלא כך אמר לפני הקדוש ברוך הוא: נטלתי ספר בראשית וקראתי בו וראיתי מעשיהן של דור המבול היאך נדונו? מדת הדין היתה. ומעשה דור הפלגה, ושל סדומיים, היאך נדונו? ומדת הדין היתה. העם הזה מה עשו שנשתעבדו מכל הדורות שעברו? ואם בשביל שאמר אברהם אבינו (בראשית טו, ח): 'במה אדע כי אינשנא', ואמר לו (שם, יג): 'ידע תדע כי גר יהיה זרעך', אם כן הרי עשו וישמעאל מבניו, והן צריכין להשתעבד כמו הם, ואפלו כן היה לו להשתעבד דורו של יצחק, או דורו של יעקב, לא לעם הזה שהוא בדורי".

גלות מצרים – תקון לחטאי הלשון

רבותינו הקדושים, ביניהם האר"י הקדוש, וכן מוצאים במדרשים, מביאים שהסבה שירדו למצרים היתה כדי לתקן את חטאי הלשון.

עם ישראל היה פגום בלשונו. ההוכחה לכך: לאחר שמשנה רבנו יוצא לראות בשלום אחיו, הוא רואה איש מצרי מכה איש עברי והורג אותו בשם המפרש. למחרת הוא רואה איש עברי מכה איש עברי מאחיו (ב, יג-יד). לאחר שהעיר לו, והלה מתירס כלפיו: "מי שמוך לאיש שר ושפט עלינו הלהרגני אתה אמר פאשר הרגת את המצרי", כתוב: "ויירא משה ויאמר אכן נודע הדבר". מפרש רש"י: "ומדרשו, נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו: מה חטאו ישראל מכל שבועים אמות

להיות נרדמים בעבודת פָּרָה? אֲבָל רוּאָה אֲנִי שֶׁהֵם רְאוּיִים לָכֵן! שְׂרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל רְשָׁעִים דִּלְטוּרִין. אָמַר: מַעֲתָה שָׁמָּה אֵינָם רְאוּיִים לְהַגָּאֵל."

ה"כְּלִי יָקָר" שׁוֹאֵל: לָמָּה נִגְלָה הַקֶּבֶ"ה לְמֹשֶׁה מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה שֶׁהוּא שִׁיחַ קוֹצָנִי? לָמָּה לֹא מִתּוֹךְ צֶמַח יוֹתֵר נָעִים וְנִחְמָד?

הוא משיב: הֲרֵי מִפְּנֵי מָה יִשְׂרָאֵל שְׂרוּיִים בְּצָרָה יוֹתֵר מִכָּל הָאֻמוֹת? לְפִי שֵׁישׁ בָּהֶם 'דִּלְטוּרִין' [מִסְפָּרִי לְשׁוֹן הָרַע], אֲשֶׁר מְשַׁמֵּיעִים קוֹל עֲנוֹת בְּחִרּוּפִים וְגִדּוּפִים. בְּקוֹצִים הִלְלוּ הַמְשַׁמֵּיעִים קוֹל כְּשֶׁהֵם בּוֹעֲרִים בָּאֵשׁ - כֶּן יִשְׂרָאֵל, אֲפֹלוּ בְּזִמְן שֶׁאֵשׁ הַצָּרוֹת מִתְלַקַּחַת סְבִיבוֹתֶיהֶם, כָּל אֶחָד לַחֲבֵרוֹ כְּקוֹץ מְכַאֵב וְסִילּוֹן מִמְּאִיר, כִּמְנַהֵג דּוֹרוֹת הִלְלוּ, וְזֶה עֵקֶר סִפְת הַיּוֹת יִשְׂרָאֵל בְּגִלוֹת, מִצַּד הַשְּׂנָאָה וְהַקְּנָאָה שֶׁבִּינֵיהֶם יוֹתֵר מִבְּכָל הָאֻמוֹת, עַל כֵּן בְּעֶרְה בָּהֶם אֵשׁ ה'. לָכֵן נֶאֱמַר 'וְהַסֵּנֶה אֵינְנוּ אֲכָל', כִּי אִף עַל פִּי שֶׁאֵשׁ הַתְּלָאוֹת יִבְעַר בִּיעֻקֵּב, מִכָּל מְקוֹם מְצִיאוֹת הַסֵּנֶה נִשְׁאַרְתַּת קִימַת בְּכָל דּוֹר וְאֵינְנוּ אֲכָל, כִּי לֹא יָכְלוּ הַקּוֹצִים מִן כָּרֶם ה' צָבָא-וֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל."

דְּבָרֵי ה"כְּלִי יָקָר" נֹקְבִים וּמִזְעִזְעִים. הַצָּרוֹת הַנִּתְּכּוֹת עֲלֵינוּ, יוֹתֵר מִכָּל שְׂאָר הָאֻמוֹת, הֵן בְּעֶטְרָן שֶׁל הַמַּחְלּוּקוֹת בֵּינֵינוּ. כָּל אֶחָד לַחֲבֵרוֹ כְּקוֹץ מְכַאֵב. גַּם בְּשַׁעַת צָרָה, כְּשֶׁאֵשׁ הַגְּזֵרוֹת הַקְּשׁוֹת וְהַנּוֹרָאוֹת בּוֹעֲרַת - הַשְּׂנָאָה, הַקְּנָאָה וְהַמַּחְלָקַת לֹא פוֹסְקוֹת, וְהֵן הַסִּבָּה לְהַמְשִׁכּוֹתָן שֶׁל כָּל הַצָּרוֹת.

כְּשֶׁמֹּשֶׁה רִבְּנוֹ אוֹמֵר לַקֶּבֶ"ה: "וְהֵן לֹא יֶאֱמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקִלִּי", הַקֶּבֶ"ה נּוֹתֵן לוֹ שְׁתֵּי אוֹתוֹת: הַמַּטָּה נִהְפָּךְ לְנִחָשׁ, וְיָדוֹ הִפְכָּה לְמִצְרַעַת. נִשְׁאַלְתָּ הַשְּׂאֵלָה: לָמָּה דוֹקָא שְׁנֵי סִימָנִים אֵלָיו?

רְבוּתֵינוּ מִבְּאֵרִים, הוֹבָאוּ דְבָרֵיהֶם בְּרִשׁ":

א. "וַיְהִי לְנִחָשׁ - רָמַז לוֹ שֶׁסִּפֵּר לְשׁוֹן הָרַע עַל יִשְׂרָאֵל וְתַפֵּשׁ אוֹמְנוֹתוֹ שֶׁל נִחָשׁ". הַנִּחָשׁ הִזָּה הַמִּסְפָּר לְשׁוֹן הָרַע הָרָאשׁוֹן בַּתִּבֵּל. הוּא אָמַר לְאִשָּׁה לְשׁוֹן הָרַע, שֶׁכָּל מָה שֶׁהַקֶּבֶ"ה לֹא רוֹצֵה שְׁתֹּאכְלִי מֵעַץ הַדַּעַת, זֶה מִפְּנֵי שֶׁכָּל אוֹמֵן שׁוֹנֵא אֶת בְּנֵי אוֹמְנוֹתָיו. מִשּׁוֹם כֶּן נִהְפָּךְ הַמַּטָּה לְנִחָשׁ.

ב. "מִצְרַעַת כְּשֶׁלֶג - אִף בָּאוֹת זֶה רָמַז שֶׁלְשׁוֹן הָרַע סִפֵּר בְּאוֹמְרוֹ 'לֹא יֶאֱמִינוּ לִי', לְפִיכָּה הִלְקֵהוּ בְּצִרְעַת, כְּמוֹ שֶׁלְקָתָה מֵרִים עַל לְשׁוֹן הָרַע".

לָכֵן, כְּאֲשֶׁר עִם יִשְׂרָאֵל גָּדַר אֶת עֲצָמוֹ בְּאַרְבָּעָה דְבָרִים: שֶׁלֹּא שָׁנוּ שְׁמָם, לְבוּשָׁם וּלְשׁוֹנָם, וְלֹא הָיוּ בָּהֶם מִסְפָּרֵי לְשׁוֹן הָרַע - יִצְאוּ מִמִּצְרַיִם!

זאת ועוד, כותבים המפרשים: הירידה למצרים, בעטים של חטאי הלשון, היתה למלך ששמו פרעה. "פרעה" נוטריקון פה - רע. היציאה ממצרים, לאחר שתקנו את חטאי הלשון, הפכה את ה"פה - רע" ל"פה - סח.

יש שמצאו רמז לכך שחטאי הלשון הם שגרמו לירידה למצרים, במה שאנו אומרים בהגדה של פסח: "וירד מצרימה - אנוס על פי הדבור".

על פי זה נוכל להבין את הפסוק בתהלים (פא, יא): "אנכי ה' אלהיך המעלה מארץ מצרים הרחב פיה ואמלאהו". לכאורה קשה: מה הקשר בין מה שהקב"ה הוציאנו ממצרים ל"הרחב פיה ואמלאהו"?

אמנם, אם כל הירידה למצרים היתה בגלל חטאי הלשון - היציאה ממנה היתה משום שתקנו את הלשון. וזהו: "הרחב פיה" - הפה שלך מתקן מחטאי הלשון, או אז: "ואמלאהו" בדברי תורה. כשהפה מתקן אפשר לצאת ממצרים וללכת אל מתן תורה.

סכומם של דברים: כבר לפני היותו של עם ישראל לעם, הודיע הקב"ה לאברהם אבינו על היציאה לגלות: "ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדים וענו אתם ארבע מאות שנה". זאת משום הדילטוריו וחטאי הלשון שלהם. אברהם אבינו לא מבקש לבטל את הירידה למצרים, שכן היא נזקקת לתקון חטאי הלשון, על מנת שיוכלו לקבל את התורה, שהיא היא הגאולה השלמה, כלשון הרמב"ן שהבאנו, ש"כשבאו אל הר סיני ועשו המשכן, ושב הקב"ה והשרה את שכנתו ביניהם - אז שבו אל מעלות אבותם, ואז נחשבו גאולים".

החבור של משה רבנו ליוסף הצדיק

וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא (א, ו)

משה מזכר עצמו ממכירת יוסף

התורה מספרת על מיתת יוסף, ובסמוך מספרת התורה על לידתו של משה - "וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי... ותהר האשה ותלד בן" (ב, א-ב).